

แนวคิดสุขภาพ นโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ (Healthy Public Policy:HPP) และการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ (Health Impact Assessment : HIA)

มูลนิธินโยบายสุขภาพ

สุขภาพ : ความหมาย และความสัมพันธ์

“สุขภาพ” โดยทั่วไปมักมีความหมายที่แตกต่างกันไปในแต่ละคน ซึ่งการให้ความหมายหรือความเข้าใจต่อสุขภาพขึ้นอยู่กับ การให้ความสำคัญของแต่ละบุคคล สุขภาพมีความหมายมากกว่าการไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ แต่สุขภาพยังมีความสัมพันธ์กับสิ่งต่างๆรอบตัวอย่างสลับซับซ้อน ไม่ว่าจะเป็นบุคคล สังคม สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ ความยากจน ความไม่เท่าเทียม กฎหมาย ฯลฯ เหล่านี้ล้วนแต่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสุขภาพคนเราทั้งสิ้น

จากกรณีศึกษา มินามาตะ เราจะเห็นว่า สุขภาพนั้นมีความหมายที่กว้างไปกว่าแค่สุขภาพทางกาย แต่สุขภาพที่ดีหรือ สุขภาวะ มีความหมายที่ครอบคลุมสุขภาพใน 4 มิติ คือ

สุขภาวะทางร่างกาย คือ การไม่เจ็บป่วย สามารถดำเนินชีวิตและทำงานได้ตามปกติ ไม่มีพฤติกรรมเสี่ยงในการดำเนินชีวิต (เช่น ต่อเฮดส์ ต่ออุบัติเหตุ)

สุขภาวะทางจิตใจ คือ มีความสงบสุขสามารถอยู่ร่วมกับคนในชุมชนได้อย่างมีความสุข รวมถึงความสามารถในการปรับตัวเข้ากับบุคคลรอบข้าง และความสามารถในการรักษาความสัมพันธ์ดังกล่าวไว้ได้อย่างยาวนานและราบรื่น มีเหตุมีผล มีความขยันขี้ขันใจ สามารถรับมือกับความกดดันที่อาจเกิดขึ้นจากการดำเนินชีวิตประจำวันได้อย่างเหมาะสม

สุขภาวะด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม (หมายถึงความสัมพันธ์กับสิ่งที่อยู่ภายนอกและเป็นสิ่งที่สำคัญต่อการกำหนดกฎเกณฑ์หรือวางระเบียบแบบแผนของสังคม รวมถึงสิ่งที่จำเป็นต่อการพึ่งพาของชีวิต ได้แก่ ระบบเศรษฐกิจ การเมือง และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เป็นต้น) คือมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อคนในชุมชน ไม่ต้องหวาดระแวงต่อภัยอันตรายจากคนรอบข้าง หรือคนในชุมชนอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดีไม่มีมลพิษ เป็นต้น

สุขภาวะทางจิตวิญญาณ หรือสุขภาวะทางปัญญา คือ ภาวะหลุดพ้นจากความเห็นแก่ตัว ความโลภ ความโกรธ ความเกลียด ความเจ็บปวดทรมานทั้งหลาย รวมถึงการให้คุณค่าของชีวิตที่มากกว่าการมีลมหายใจหรืออาหารและที่อยู่ แต่ชีวิตจะมีคุณค่าและมีความสุขเมื่อได้ทำความดี แม้ว่าจะมีความบกพร่องทางร่างกาย หรือมีโรคร้าย ดังเช่น ผู้พิการ หรือ ผู้ป่วยโรคมะเร็งที่ทุ่มเททำงานเพื่อสังคม เป็นต้น

นอกจากสุขภาวะใน 4 มิติแล้ว จากกรณีศึกษามินามาตะ ยังแสดงให้เห็นถึงสุขภาวะที่เชื่อมโยงกับระดับความสัมพันธ์ของแต่ละคนใน 4 ระดับคือ ระดับปัจเจก ระดับครอบครัว ระดับชุมชน และระดับสังคม

นอกจากนี้ เราจะเห็นความเชื่อมโยงของสุขภาพที่มากไปกว่าแค่สุขภาพเฉพาะตัวบุคคล และสุขภาพกายเท่านั้น แต่สุขภาพยังมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม และสิ่งที่เกิดขึ้นภายในสังคมอย่าง กว้างขวาง ดังนั้น การจะมี “สุขภาพที่ดี” จึงต้องมีการส่งเสริมสุขภาพ การแก้ไขปัญหาสุขภาพ การป้องกันปัญหาสุขภาพ ตลอดจนต้องมีการคุ้มครองสุขภาพ ที่กระทำอย่างรอบคอบ รอบด้าน และครอบคลุมถึงสิ่งแวดล้อมของสังคมและชุมชนด้วย ดังนั้น คำว่า “สุขภาพ” จึงมีความหมายในฐานะของการเป็นระบบ หรือเรียกว่า “ระบบสุขภาพ”

“ระบบสุขภาพ” เป็นกระบวนการหรือพฤติกรรมของคนที่มีมุ่งไปสู่การมีคุณภาพชีวิตที่ดี มีความสมดุล อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม ทั้งสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

กระบวนการที่สนว่าด้วยสุขภาพ

กระบวนการที่สนว่าด้วยสุขภาพที่แตกต่างกันนำไปสู่การดำเนินการในการเสริมสร้าง ป้องกัน และดูแลสุขภาพที่แตกต่างกัน รวมถึงแนวคิดด้านนโยบายสาธารณะและการประเมินผลกระทบที่ต่างกัน กระบวนการที่สนว่าด้วยสุขภาพที่สำคัญ 2 กระบวนการที่กำลังขับเคลื่อนเชิงพื้นที่ ในการกำหนดนโยบายและแนวปฏิบัติกันอยู่ คือ

กระบวนการที่สนว่าด้วยโรค กระบวนการที่สนนี้เน้นการป้องกันและแก้ไขเมื่อมีภาวะโรคเกิดขึ้น และมุ่งขจัดโรคให้หมดไปโดยระบบการรักษาหรือป้องกันเฉพาะตน เน้นเฉพาะสภาพแวดล้อมและพฤติกรรมที่มีผลต่อการเกิดโรคโดยตรงโดยอาศัยเครื่องมือวิทยาศาสตร์ในการกำหนดปัจจัยกำหนดสุขภาพ(พาหะของโรคต่างๆ) ไม่ให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ สังคม ฯลฯ ผลกระทบทางสุขภาพจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อนโยบายหรือโครงการได้ทำให้การระบาดหรือขยายของโรคโดยตรงและพิสูจน์ได้แน่นอน

กระบวนการที่สนสุขภาพะ กระบวนการที่สนนี้เห็นว่าสุขภาพควรมีความหมายที่ครอบคลุมมากกว่าโรค แต่เป็นเรื่องของวิถีชีวิตทั้งหมด ที่ต้องคิดเป็นองค์รวม ดังนั้นการประเมินผลกระทบทางสุขภาพภายใต้กระบวนการที่สนนี้จึงเป็นการพิจารณาปัจจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต และสุขภาพะทั้งหมดของประชากรแต่ละกลุ่มที่ได้รับผลกระทบนั้น

จากกรณีมินามาตะ จะเห็นว่าการใช้กระบวนการที่ต่างกันนำมาซึ่งนโยบายและแนวทางในการแก้ไข ปัญหาต่างกันอย่างสิ้นเชิง ดังนั้น การสร้างหลักประกันความมั่นคงทางสุขภาพ เพื่อให้คนไทยทุกคนได้รับสิทธิการมีสุขภาพดี และไม่เลือกปฏิบัติไม่ว่าด้วยเหตุผลใด จึงมิได้จำกัดเฉพาะเรื่องการรักษาพยาบาลเท่านั้น หากแต่ยังรวมถึงสิทธิและการพัฒนาระบบการเสริมสร้างสุขภาพซึ่งหมายถึง ระบบที่เน้นการสร้างสภาพแวดล้อมและพฤติกรรมที่ส่งเสริมและสนับสนุนการมีสุขภาพและคุณภาพชีวิตที่ดี เช่น การควบคุมป้องกันโรค การมีชีวิตท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่ดี การอยู่อย่างปลอดภัย การมีความเป็นธรรมในสังคม และการดำรงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เป็นต้น

นโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ

การพัฒนาระบบการเสริมสุขภาพเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางสุขภาพของประชาชนจะประสบผลสำเร็จได้ ส่วนสำคัญส่วนหนึ่งขึ้นกับการตัดสินใจ และการดำเนินนโยบายหรือกิจการใดๆของภาครัฐ เอกชน และประชาสังคมที่แสดงถึงความห่วงใยและความรับผิดชอบต่อสุขภาพ ซึ่งรวมเรียกว่า “นโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ”

ดังนั้น “นโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ” จึงหมายถึง นโยบายสาธารณะที่แสดงความห่วงใยอย่างชัดเจนเรื่องสุขภาพ และพร้อมที่จะรับผิดชอบต่อผลกระทบทางด้านสุขภาพที่อาจเกิดขึ้นจากนโยบายนั้น ขณะเดียวกันก็เป็นนโยบายที่มีมุ่งสร้างสิ่งแวดล้อมทั้งทางสังคมและทางกายภาพที่เอื้อต่อการมีชีวิตที่มีสุขภาพดี และมุ่งให้พลเมืองมีทางเลือกและสามารถเข้าถึงทางเลือกที่ก่อให้เกิดสุขภาพที่ดีได้

แนวคิดเรื่องนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพจึงเป็นการขยายพรมแดนความคิดเรื่องการสร้างเสริมและคุ้มครองสุขภาพของมนุษย์ไปสู่ภาคส่วนอื่นๆในสังคมที่นอกเหนือไปจากระบบบริการสุขภาพ (Health in non-

health sector) เพื่อให้ทุกฝ่ายได้มีโอกาสกำหนดแนวทางการพัฒนาร่วมกันบนพื้นฐานของความเท่าเทียมและเป็นธรรมในสังคม เพราะเป็นที่ประจักษ์ชัดทั้งจากประสบการณ์ในและต่างประเทศว่า ความสมบูรณ์ของสุขภาพประชาชนหรือสุขภาพดีถ้วนหน้า (Health for all) ไม่สามารถเกิดขึ้นได้จากภาคสาธารณสุขแต่เพียงฝ่ายเดียว หากแต่ต้องเกิดจากความพร้อมใจของทุกฝ่ายในการคำนึงถึงมิติสุขภาพและหาแนวทางสร้างเสริมและคุ้มครองสุขภาพของประชาชนในทุกองค์ประกอบและทุกขั้นตอนของการพัฒนา หรือที่เรียกว่า All for Health นั้นเอง

การประเมินผลกระทบทางสุขภาพ

ดังนั้น เพื่อให้ภาคส่วนต่างๆ ได้มีโอกาสกำหนดแนวทางการพัฒนาซึ่งจะมีผลคือต่อสุขภาพร่วมกัน โดยอาศัยกระบวนการเรียนรู้ที่จะให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ความรู้ และการให้คุณค่าความสำคัญที่อาจมีความแตกต่างกันในหมู่สมาชิกของสังคมอย่างสมานฉันท์ บนพื้นฐานของความเท่าเทียมและเป็นธรรมในสังคม ซึ่งกระบวนการเรียนรู้เพื่อกำหนดนโยบายให้เป็นนโยบายที่มาจากสาธารณะและคำนึงถึงสุขภาพอย่างแท้จริง ดังกล่าวเรียกว่า “การประเมินผลกระทบทางสุขภาพ” (Health Impact Assessment; HIA)

การประเมินผลกระทบทางสุขภาพ เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในสังคม เพื่อให้ทุกฝ่ายได้ร่วมกันพิจารณาถึงผลกระทบทางสุขภาพ ที่อาจเกิดขึ้นหรือเกิดขึ้นแล้วในประชาชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง อันเนื่องมาจากการดำเนินนโยบาย โครงการ หรือกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งนี้ เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจในทางเลือกที่ดีที่สุดสำหรับการสร้างเสริมและคุ้มครองสุขภาพของทุกคนในสังคม

ความมุ่งหมายของการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ

- กระตุ้นให้ทุกคนเห็นความสำคัญของสุขภาพ
- เสนอข้อมูลทั้งด้านบวกและลบที่ชัดเจนและคำแนะนำที่น่าเชื่อถือต่อผู้มีอำนาจในการกำหนดแนวทางการพัฒนา
- นำเสนอทางเลือกการพัฒนาให้กับผู้มีอำนาจในการกำหนดแนวทางการพัฒนา
- ใช้ความรู้และทรัพยากรที่มีอยู่แล้วในชุมชนหรือสังคม
- เพื่อความเป็นธรรมและความเท่าเทียมกันของคนในชุมชนหรือสังคมตามสิทธิที่ควรจะได้รับจากการพัฒนา

ประเภทของการประเมินผลกระทบทางสุขภาพจำแนกตามเวลา

1. ศึกษาแบบมองไปข้างหน้า หรือประเมินก่อนทำโครงการ (เพื่อเพิ่มผลด้านบวกและลดผลด้านลบ)
2. ศึกษาแบบย้อนหลัง หรือประเมินหลังจากที่โครงการได้ทำไปแล้ว (เพื่อทบทวนและประเมินผลกราดำเนินนโยบาย และหาทางปรับปรุง)
3. ศึกษาแบบมองไปพร้อมกับการดำเนินการ หรือประเมินไปพร้อมๆกับนโยบายหรือโครงการที่ ดำเนินไป เพื่อทบทวนและปรับเปลี่ยนทิศทางการดำเนินการอย่างรวดเร็วที่สุด ดังนั้นต้องมีการประสานงานใกล้ชิดระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องต่างๆ โดยเฉพาะผู้กำหนดนโยบาย ผู้ได้รับผลกระทบ และผู้ประเมินผลกระทบทางสุขภาพ

ผลกระทบทางสุขภาพ (IMPACT)

“ผลกระทบทางสุขภาพ” เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นกับสุขภาพโดยตรง หรือเป็นสิ่งที่เกิดขึ้น ต่อเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงปัจจัยที่มีผลต่อสุขภาพตัวใดตัวหนึ่งหรือหลายตัว อันเนื่องจากการดำเนินนโยบาย แผนงาน หรือโครงการแล้วส่งผลต่อสุขภาพ ผลกระทบทางสุขภาพจึงเป็นคำตอบที่หลายฝ่ายต้องการทราบก่อนตัดสินใจ

ผลกระทบทางสุขภาพ สามารถพิจารณาได้ในหลายลักษณะร่วมกัน ดังนี้

1. ผลกระทบทางสุขภาพในทางบวก และทางลบ
2. ผลกระทบทางสุขภาพตามกระบวนการทัศนสุขภาพ คือ กระบวนการทัศนแบบแคบ (โรค) และกระบวนการทัศนแบบกว้าง(แบบองค์รวม)
3. ผลกระทบทางสุขภาพตามมิติของสุขภาพ คือ ผลกระทบต่อสุขภาพกาย สุขภาพจิต สุขภาพ สังคม สุขภาพทางจิตวิญญาณหรือปัญญา
4. ผลกระทบทางสุขภาพตามความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น โดยทั่วไปมี 3 ลักษณะคือ ผลกระทบโดยตรง ผลกระทบโดยอ้อม (ผลกระทบที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงปัจจัยกำหนดสุขภาพ) และผลกระทบสะสม (เป็นผลกระทบรวมจากหลายนโยบายหรือหลายโครงการซึ่งมักจะมีความรุนแรงกว่าที่คาดการณ์ไว้จากแต่ละโครงการ)
5. ผลกระทบทางสุขภาพตามเวลาที่เกิดผลกระทบ คือ ผลกระทบระยะสั้น และผลกระทบระยะยาว
6. ผลกระทบทางสุขภาพตามความรุนแรง คือ ผลกระทบแบบเฉียบพลัน และผลกระทบแบบเรื้อรัง
7. ผลกระทบทางสุขภาพตามระดับความสัมพันธ์ ได้แก่ ผลกระทบในระดับปัจเจกบุคคล ในระดับครอบครัว ระดับชุมชน และระดับสาธารณะ
8. ผลกระทบทางสุขภาพตามความรุนแรงของผลกระทบ คือ ผลกระทบแบบเยียวยาได้ และแบบเยียวยาไม่ได้

ปัจจัยกำหนดสุขภาพ (Health Determinant)

ปัจจัยกำหนดสุขภาพหรือปัจจัยที่มีผลต่อสุขภาพ เป็นความพยายามที่จะระบุถึง ปัจจัยและความสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆที่กำหนดหรือมีผลกระทบต่อสุขภาพของมนุษย์ ดังนั้นเมื่อมีเหตุการณ์ใด หรือการกระทำใดที่มีผลให้ปัจจัยที่มีผลต่อสุขภาพเปลี่ยนแปลงไป ย่อม (น่าจะ)มีผลให้สุขภาพของประชากรเปลี่ยนแปลง หากการเปลี่ยนแปลงปัจจัยเหล่านั้นในทางที่ดีก็จะส่งผลให้สุขภาพประชากรดีขึ้นด้วย และหากเป็นไปในทางตรงข้ามสุขภาพของประชากรก็จะเสื่อมลงด้วยเช่นกัน

ในบางสถานการณ์ที่การประเมินผลลัพธ์สุดท้ายทางสุขภาพใช้เวลานาน ก็มีผู้เสนอให้ประเมินผลกระทบทางสุขภาพผ่านการประเมินการเปลี่ยนแปลงปัจจัยที่มีผลต่อสุขภาพแทน

อย่างไรก็ดี ปัจจัยกำหนดสุขภาพมักมีความแตกต่างกันไปตามกรอบแนวคิดต่างๆ ซึ่งมักมีลักษณะจำเพาะ และมีจุดเด่นด้อยของตนเอง (รายละเอียด “กระบวนการค้นหาปัจจัยกำหนดสุขภาพ” ดูได้ในส่วนของคุณสมบัติพึงคำ)

ดังนั้น วิธีการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ จึงเป็นการประเมินทิศทางการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยกำหนดสุขภาพ

เครื่องมือกลไกในปัจจุบันในการสร้างนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ

จริงๆแล้วที่ผ่านมามีการใช้เครื่องมือต่างๆในการป้องกันปัญหาจากนโยบายทั้งในและนอกภาคสาธารณสุข แต่ปัญหาจากนโยบายต่างๆ ก็ยังเกิดขึ้นอย่างมากมายและสร้างผลกระทบต่อสุขภาพของคนในประเทศอยู่ทั่วไป ทั้งนี้ เนื่องจากวิธีการเหล่านี้ยังมีข้อบกพร่องในหลายส่วน ได้แก่

กลไกด้านสาธารณสุข กลไกหรือนโยบายด้านสาธารณสุขสามารถสร้างเสริม ป้องกันและแก้ไขปัญหาด้านสุขภาพที่เกี่ยวกับเฉพาะสุขภาพกายโดยตรง แต่ไม่สามารถครอบคลุมมิติสุขภาพองค์รวม นอกจากนี้ยังไม่สามารถป้องกันและแก้ไขปัญหาสุขภาพที่เกิดขึ้นจากนโยบายนอกภาคสาธารณสุข และปัญหาสุขภาพที่เกิดจากความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมต่างๆ (เช่น เศรษฐกิจ สังคม ประเพณี ฯลฯ) แล้วมากระทบกับสุขภาพอีกต่อหนึ่ง อย่างไรก็ตาม กลไกด้านสาธารณสุขโดยเฉพาะ พรบ .การสาธารณสุขและเหตุรำคาญ ได้พยายามเปิดช่องทางในการป้องกันและแก้ปัญหาที่จะเกิดขึ้นจากนโยบายในระดับชุมชน แต่กลไกดังกล่าวก็ยังมีได้มีการนำมาใช้อย่างจริงจังหรือใช้ในวงกว้าง

กลไก EIA หรือกลไกทางกฎหมายที่ดึงขึ้นมาเพื่อใช้กลั่นกรอง โครงการต่างๆที่มีขนาดใหญ่ และอาจมีผลกระทบในวงกว้าง โดยเฉพาะผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม กลไก EIA เองกลับมีข้อบกพร่องตั้งแต่การกำหนดขอบเขตของหลักในการนำมาใช้ ข้อจำกัดของคณะกรรมการหรือผู้ชำนาญการในการตรวจรับ EIA ตลอดจนความบิดเบือนในทางวิชาการของผู้ทำที่หน้าบริษัทที่ปรึกษา เป็นต้น (รายละเอียดดูของคุณชญญพร สุรภักดี) นอกจากนี้ กลไก EIA ยังขาดการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องตั้งแต่ต้นอย่างแท้จริง อย่างยุติธรรมและเท่าเทียม ตลอดจนการใช้กระบวนการที่คนด้านสุขภาพที่ไม่ครอบคลุมครบถ้วน และการทำผิดพลาดที่เกณฑ์และเจตนาของเครื่องมืออื่นๆ ด้วยความตั้งใจและไม่ตั้งใจของผู้ดำเนินโครงการและผู้รับประเมินโครงการ เป็นต้น

วิธีการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ

ด้วยข้อจำกัดของเครื่องมือสร้างนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพที่ใช้อยู่ในปัจจุบัน การประเมินผลกระทบทางสุขภาพจึงเป็นกลไกและเครื่องมือที่เหมาะสมในการสร้างนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ ที่ผ่านกระบวนการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในการพิจารณาผลกระทบอย่างรอบด้าน บนพื้นฐานของความเป็นธรรมและเท่าเทียม เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจและสร้างทางเลือกที่ดีที่สุด

โดยหลักการ **วิธีการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ** คือการประเมินทิศทางการเปลี่ยนแปลงของ**ปัจจัยกำหนดสุขภาพ**

คำว่า **ทิศทางการเปลี่ยนแปลง**นั้น อาจแสดงให้เห็นในลักษณะของการเปลี่ยนแปลงที่ชัดเจน หรือเป็นแนวโน้มของการเปลี่ยนแปลงก็ได้ ถ้าหากแนวโน้มนั้นมีน้ำหนักเพียงพอที่จะก่อให้เกิดผลกระทบที่ไม่พึงประสงค์ได้

สำหรับเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผลกระทบ มีมากมายไม่จำกัด ขึ้นกับผู้ประเมินจะสามารถหยิบเครื่องมือต่างๆ มาประยุกต์ใช้เพื่อแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลง อย่างสมเหตุสมผล และเป็นที่ยอมรับได้ ตัวอย่างเช่น เครื่องมือชุมชน เครื่องมือวิทยาศาสตร์ เครื่องมือทางเศรษฐศาสตร์ เครื่องมือทางกฎหมาย ฯลฯ

ซึ่งวิธีการที่ใช้ก็มีมากมายไม่จำกัดเช่นกัน เช่น การสัมภาษณ์บุคคล การทำโพล์สำรวจ การใช้แบบประเมิน การฝังตัวในพื้นที่ การตรวจเลือด การใช้ข้อมูลมือสอง การใช้ข้อมูลจากพื้นที่อื่นที่เข้าข่ายลักษณะเดียวกัน ฯลฯ เป็นต้น

สำหรับคำว่า **ปัจจัยกำหนดสุขภาพ (Determinant of Health :DH)** ก็มีความสำคัญเช่นกัน เนื่องจากในแต่ละโครงการหรือนโยบายมักก่อให้เกิดผลกระทบต่อปัจจัยกำหนดสุขภาพจำนวนมาก ดังนั้น สิ่งสำคัญคือ

- ผู้เกี่ยวข้องหรือผู้ได้รับผลกระทบจะต้องทราบก่อนว่าอะไรคือปัจจัยกำหนดสุขภาพที่เป็นของเราจริงๆ และตัวนี้จะใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานเพื่อเทียบกับการเปลี่ยนแปลงที่คาดว่าจะเกิดขึ้น ซึ่งผู้ที่จะตอบได้ดีที่สุด ก็คือ ผู้ได้รับผลกระทบนั่นเอง (**DH มีอะไรบ้าง**)
- จากนั้นเลือกเฉพาะตัวที่สำคัญขึ้นมาศึกษา (เรื่องที่เป็นข้อกังวลและห่วงใยของชุมชน) ซึ่งคำตอบที่ได้จะมีน้ำหนักและเป็นเหตุผลหลักในการใช้เป็นข้อเสนอในการปรับปรุงนโยบายหรือโครงการ
- อย่างไรก็ดี แม้ว่าปัจจัยกำหนดสุขภาพแต่ละตัวอาจมีความสำคัญไม่เท่ากันในกรณีนั้นๆ แต่ในการศึกษาแต่ละครั้งมักมีข้อจำกัดในเรื่องระยะเวลาและงบประมาณ รวมถึงองค์ความรู้ ดังนั้นจึงไม่จำเป็นต้องศึกษาอย่างลึกกับปัจจัยที่สำคัญทุกตัว แต่ควรเลือก ให้นำหนักกับประเด็นที่สำคัญ และเหมาะสมกับกรณีนั้นๆ

โดยสรุป

สังคมสุขภาพจะจำเป็นที่จะต้องทำให้คนในสังคมเกิดความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับ “ที่มาของนโยบาย” “การมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย” ตลอดจนจะต้องมี “มุมมองต่อสุขภาพ” อย่างถูกต้อง โดยที่ “กระบวนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ” จะเป็นตัวช่วยให้เกิดกระบวนการคิด และเกิดการศึกษารอบด้านเกี่ยวกับนโยบายหรือโครงการต่างๆ ที่จะทำขึ้นมา หรือที่เข้ามา เพื่อให้เกิดเป็นนโยบายที่ดีที่สุดและมีผลกระทบในทางลบน้อยที่สุด

การสร้างนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพสามารถทำได้ตั้งแต่ ระดับเล็ก เช่น ชุมชน ไปจนถึงระดับใหญ่ๆ เช่น ประเทศ หลักการของการประเมินผลกระทบทางสุขภาพจะช่วยทำให้ชุมชนมีเกราะป้องกันที่เข้มแข็งจากผลกระทบทางลบจากนโยบายภายนอก เพราะกระบวนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ จะช่วยให้ชุมชนมีความรู้เท่าทันในทางเลือกของการพัฒนาในแบบต่างๆ โดยรู้จักตั้งคำถาม ได้ถูกทาง หากคำตอบได้ถูกจุด และรู้ว่าชุมชนจะเลือกพัฒนาแบบใด และหากชุมชนจำนวนมากมีความเข้าใจที่ถูกต้องต่อการสร้างนโยบายสาธารณะที่เป็นผลดีต่อสุขภาพแล้ว สังคมก็จะมีคามเข้มแข็งขึ้น และพึ่งตนเองได้มากขึ้น ซึ่งจะเกิดผลดีกับประเทศชาติต่อไป

.....